

ческой науки, как сознание, правосознание, обращено внимание на понимание и особенности правосознания. Определено место правосознания в структуре механизма правового влияния.

Ключевые слова: сознание, общественное сознание, правосознание, механизм правового влияния, правовой механизм, правовые средства.

Tarakchonych T. Legal awareness and its place in the mechanism of legal action

This paper describes approaches to understanding the mechanism of legal action, defined its relationship with the legal mechanism. It was found understanding of important categories of legal science as consciousness, social consciousness. Attention is paid to the concept and describes the features of justice as part of social consciousness. The place of justice in the structure of legal enforcement mechanism.

Key words: awareness, social awareness, legal awareness, legal enforcement mechanism, the legal mechanism and legal means.

УДК 342.7

*Тетяна Ейнівна Телькісна,
професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
ННІ права Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

КОРЕЛЯЦІЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ДВОРЯН ТА ЇХ РОЛІ У ВІДНОСИНАХ ЛОБІЮВАННЯ ПРАВ ПІДДАНИХ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ — ПОЧАТОК ХХ ст.)

Лобіювання в Російській імперії у другій половині ХІХ — початку ХХ ст. є складним політико-правовим явищем, ґрунтовне вивчення якого не є можливим без аналізу правосвідомості усіх суб'єктів названих відносин. Для здійснення більш глибокої реконструкції дій лобістів та кращого розуміння їх ефективності варто досліджувати стан їхньої правосвідомості.

Може постати питання: чому автор виокремила саме дворян як лобістів прав підданих у Російській імперії названого вище періоду? Враховуючи те, що засадничим принципом лобіювання є вчинення саме легального тиску на органи влади задля законодавчого закріплення інтересів окремих груп, дворяни як лобісти мали більше можливостей, ніж особи, що належали до інших станів. Так, Дворянські зібрання могли укласти звернення, клопотання та надавати їх до визначених законом установ [1]. Закон також дозволяв їм особисто звертатися до Комісії прохань, яка розглядала три види звернень: скарги, клопотання щодо нагород, проекти (розділ VIII) [2]. Дворяни, на відміну від інших підданих, були в змозі достатньо широко використовувати й неофіційні методи лобіювання прав та свобод: окремі особи уклали записки-проекти та розповсюджували їх особисто або через друзів, знайомих у середовищі вищих чиновників та усіх, хто мав доступ до імператорського двору. На тлі започаткування підготовки протягом 1857–1859 рр. правової реформи дворянам було надано нові можливості для захисту передусім власних економічних прав: через участь у роботі губернських комітетів дворян з поліпшення та облаштування побуту поміщицьких селян [3, с. 4–5; 4, с. 167–168], Редакційних комісій [5, с. 28]. Отже, бачимо, що правосвідомість — це лише один із багатьох

факторів (чинників), що корелює лобістські дії, зокрема й дворян. Серед інших вагому роль має законодавче забезпечення відповідної діяльності.

Зазначимо, що фахівцями з історії права вивчалися лише окремі аспекти обраної автором проблематики. Наприклад, групова правосвідомість (окремих соціально-юридичних груп): вітчизняною дослідницею О. Атоян [6], російським істориком права С. Рузиным [7], а суспільна правосвідомість у Російській імперії — представником сучасної саратовської школи права Р. Байніязовим [8].

Метою статті є виявити кореляційний зв'язок між правосвідомістю дворян та їх роллю у відносинах лобіювання прав підданих у Російській імперії другої половини XIX — початку XX ст.

Хронологічні межі визначено періодом, коли законодавством Російської імперії спочатку дворянам, а потім й іншим станам було надано нові можливості з лобіювання власних інтересів: у процесі підготовки правової реформи 1861 р. шляхом запровадження органів земського та міського самоврядування.

Джерельна база складається із записок-пропозицій на адресу імператора, які укладалися особами, що належали до стану дворян, спогадів тих, хто у той чи інший спосіб долучився до лобіюванні прав підданих Російської імперії, журналів земських зібрань Катеринославської губернії, документальних матеріалів, укладених у процесі підготовки законодавства, яким регулювалися вибори до Державної думи.

Методологічним підґрунтям цієї статті є таке. Погоджуємося із достатньо поширеною серед наукового загалу думкою про те, що взаємодія між чисельними ознаками, що притаманні будь-яким явищам, процесам, в тому числі й політико-правовим, не має характеру простої пропорційної залежності між ними. На підставі цього положення вивчаємо зв'язок між правосвідомістю дворян та їх місцем у відносинах лобіювання прав підданих у Російській імперії другої половини XIX — початку XX ст. як такий, що є корелятивним. Такі підходи до визначення зв'язків, взаємодії, впливів між тими чи іншими явищами певною мірою використовуються у вітчизняній юридичній науці [9; 10].

Автор вивчає зв'язок правосвідомості дворян та їх ролі у лобіюванні прав та свобод підданих Російської імперії відповідно до антропологічного підходу: російські піддані сприймаються не тільки носіями прав та обов'язків, а й суттєвим фактором правового життя, тому що у той чи інший спосіб беруть участь у створенні об'єктивного права своєю волею, діяльністю, свідомістю.

Нами також було застосовано теорію правосвідомості, відповідно до якої було виділено окремі структурні елементи та види цієї форми суспільної свідомості дворян як суб'єктів відносин лобіювання у Російській імперії названого вище періоду.

Деякі риси, притаманні правосвідомості дворян, можна визначити на підставі аналізу текстів перелічених вище джерел. Наголошуємо, що наведений нижче перелік не є вичерпним.

На індивідуальному та груповому рівні значна частина дворян усвідомлювала, що всі піддані у Російській імперії мусять бути наділені основними особистими, економічними правами та свободами. Керуючись цим, окремі дворяни пропагували ідею започаткування правової реформи, в процесі якої кріпосним сільським обивателям необхідно було б надати ті особисті та економічні права, яких вони не мали згідно з чинним на той час законодавством (наприклад, записки К. Кавеліна [11], Ю. Самаріна [12], пропозиції О. Кошелева [13]). Може виникнути запитання: наскільки поширеними були такі погляди щодо необхідності розширення особистих та економічних прав підданих Російської імперії? Можливо, прихильниками відповідних новацій у законодавстві Російської імперії були лише окремі особи, що належали до стану дворян: ті, що отримали юридичну освіту, були знайомі з європейським державним законодавством та суспільними практиками, мали ліберальні політичні погляди тощо. Але спогади сенатора Я. Соловйова [14], двох із делегованих губернськими комітетами з поліпшення побуту сільських обивателів до Редакційної комісії О. Кошелева (додаток 6)

[13], та О. Унковського [15, с. 132] свідчать про інше: названа вище риса була ознакою не тільки індивідуальної, а й групової правосвідомості дворян.

Сприйняття держави у свідомості дворян Російської імперії, як видається, не було однозначним. Власна другорядність у відносинах із монархом була для них беззаперечною. У той же час ставлення дворян до столичних сановників та місцевої бюрократії загалом було швидше негативним, ніж позитивним. У тогочасному дворянському середовищі поширеним було переконання у тому, що чиновники спотворюють «благі наміри» глави держави та є «зайвою ланкою» у відносинах між станом дворян та імператором. На підставі цього, дворян умовно можна поділити на тих, хто не тільки під час несення служби, а й після виходу у відставку у своїх діях застосовував професійну правосвідомість чиновників і тих, хто ідентифікував себе саме з привілейованим станом дворян, який мусить замість бюрократії обійняти місце «першого помічника» імператора.

На прикладі підготовки правової реформи 1861 р. можемо говорити про те, що вищі чиновники Російської імперії (наприклад, міністр внутрішніх справ С. Ланський, голова Особливої комісії М. Мілютін) відмовляли навіть такий нечисельній соціально-юридичній групі підданих, як дворяни у праві повноцінної участі у законотворчій діяльності і сприймали їх представників лише як маріонеток цього процесу. Навіть на початку XX ст., під час розробки законопроекту про вибори до Державної думи від 6 серпня 1905 р., стара гвардія бюрократів (член Державної Ради А. Стишинський та інші) була переконана у тому, що представницький орган потрібен як помічник держави, а право голосу є обов'язком підданих [16, с. 103–104]. Нове покоління дворян-бюрократів (зокрема, голова Комітету міністрів С. Вітте, міністр фінансів В. Коковцов) вже бачило у виборчому законодавстві компроміс: задоволення визрілої громадянської активності частини населення та забезпечення інтересів держави [16, с. 131–132; 17, с. 78].

Окремі особи, що належали до іншої частини дворян, ініціювали розробку і прийняття законів, якими істотно було б збільшено обсяг політичних прав і свобод не тільки цієї соціально-юридичної групи, а й усіх підданих Російської імперії. Із найбільш відомих у науковій літературі відповідних прикладів є такі: записки-проекти М. Позена (квітень 1856 р., 1857 р.) [18], М. Безобразова (травень 1856 р.) [19], декілька колективних та індивідуальних записок «делегатів» губернських комітетів до Редакційної комісії (листопад 1859 р.) [13; 15, с. 58–75; 20, с. 939], ініціативи О. Кошелева (1847 р., 1850 р., 1854 р.,) (додаток четвертий, «б») [13], С. Мальцова (вересень 1858 р., грудень 1859 р.) (викладення основних положень проекту адреси див.: [19]). Загальновідомими є також звернення губернських дворянських зібрань: Московського та Тверського 1862 р. [21, с. 77; 22], Московського, Петербурзького, деяких провінційних протягом 1865–1866 рр. [23; 24, с. 250].

Становий характер як ознака групового виду правосвідомості дворян проявлявся, зокрема, у тому, що (в цілому) вони не пропагували (пропонували) уніфікувати (в цілому) правовий статус підданих, незалежно від їх станової приналежності. Так, непоодинокими є приклади у діяльності Катеринославського губернського земського зібрання, які засвідчують «ревності» гласних-дворян щодо сільських обивателів: вважали, що органи земського самоврядування піклувалися про інтереси, передусім сільських обивателів, хоча платниками земських податків були особи, що належали до усіх станів [25, с. 9–10]. Ініціаторами земських клопотань, предметом яких є інтереси сільських обивателів, мусили бути, на думку деяких гласних-дворян, самі гласні від сільських обивателів, а не гласні-дворяни (див., наприклад: [26; 27]).

Проявом законслухняності, безумовно, є розуміння дворянами, яких певним чином було залучено до законотворчості або управлінської діяльності, необхідності дотримання формальних правил, зокрема виписаної процедури розробки законопроекту щодо відміни кріпосного права, регламенту роботи губернських комітетів із поліпшення побуту сільських обивателів [28, с. 297–298], Редакційної комісії з селянського питання [29, с. 617–618], губернських земських зібрань [27].

Тепер стисло розглянемо окремі прояви впливу перелічених вище ознак правосвідомості дворян на їх дії у ролі суб'єктів лобіювання прав підданих у Російській імперії протягом другої половини XIX — на початку XX ст.

Завдячуючи усвідомленню значною кількістю дворян потреби у тому, щоб існував певний паритет прав фізичних осіб, які були суб'єктами земельних відносин, саме ця група підданих, а не держава фактично, і стала ініціатором започаткування правових реформ у Російській імперії у середині XIX ст.

Пріоритетним предметом лобіювання з боку авторів найбільш відомих серед наукового загалу проектів правових реформ (1855 р. — початок 1856 р.) було надання особистої свободи та розширення обсягу економічних прав сільських обивателів, що були прикріпленими до земель дідичів. Автори записок-проектів правових реформ, як представники стану дворян, довели, на нашу думку, його спроможність співвідносити свої корпоративні майнові інтереси з інтересами сільських обивателів. Тому, на наше переконання, їх можна вважати ситуативними лобістами інтересів сільських обивателів.

Окрім цього, мала місце ініціатива із запровадження у державно-правове життя Російської імперії загальнодержавного представницького органу, що автоматично призвело б до істотного розширення політичних прав стану дворян (у разі станового характеру названої інституції) або усіх станів, якщо парламент був би загальностановим. Укладачі відповідних записок не дотримувалися радикальних політичних поглядів, були законослухняними й лояльними до держави підданими, що дає змогу припустити наявність подібних настроїв не лише в окремих осіб, а й серед певної частини стану дворян. Тобто, як видається, можна говорити про достатньо високий рівень потенціалу дворян як лобістів політичних прав підданих Російської імперії. Активне лобіювання дворянами протягом кінця 1850-х — початку 1860-х років власних політичних прав сприяло наділенню усіх станів правом на місцеве самоврядування шляхом запровадження земських і міських органів самоврядування.

Етатизм дворян визначив їх роль у відносинах лобіювання як «прохачів», а не осіб, що вимагають. Пам'ятаємо, що сутністю лобіювання є законний (легальний) тиск на органи влади.

На прикладі роботи Катеринославського губернського земського зібрання можна переконатися, що бажання скрупульозно дотримуватися чинного законодавства дещо звужувала коло лобістів. Так, предмет земських клопотань законом не було чітко визначено [30], і певна частина гласних не підтримувала ті звернення, зміст яких можна було трактувати неоднозначно, навіть якщо метою їх укладання був захист інтересів широкої громадськості (місцевої громади) (див., наприклад: [31, с. 8–9]). Зрозуміло, що у таких випадках гласні-дворяни значною мірою керувалися почуттям самозбереження: пам'ятали про адміністративні покарання «активістів» руху 1860-х років за розширення політичних прав дворян. Така поведінка є проявом аксіоматичного твердження про те, що дотримання особою вимог закону ґрунтується й на страху покарання. При цьому не можна не зазначити, що у своїх виступах гласні-дворяни висловлювали своє ставлення до вітчизняного законодавства як такого, що в цілому відповідало потребам суспільства та їх особистим інтересам.

Отже, на підставі викладеного вище, ми переконані, що можна констатувати, по-перше, притаманність груповій правосвідомості дворян, зокрема таких ознак, як усвідомлення необхідності хоча б часткової уніфікації правового статусу підданих, становий характер, етатизм, бажання з тих чи інших мотивів дотримуватися правомірної поведінки; по-друге, наявність кореляції між названою вище формою суспільної свідомості дворян та місцем цієї соціально-юридичної групи у відносинах лобіювання особистих, економічних, політичних прав підданих Російської імперії у другій половині XIX — на початку XX ст.

Перспективними напрямками подальших розвідок з обраної автором проблематики є вивчення усіх факторів, що впливали на формування позиції станів підданих як суб'єктів лобіювання прав та свобод у Російській імперії періоду другої половини XIX — початку XX ст.

Список використаних джерел

1. *ПСЗ-II*. Т. 6. Отд. 2. № 4989. Манифест о порядке Дворянских собраний, выборов и службы по оным. 6 декабря 1831 г.
2. *ПСЗ-I*. Т. 31. № 24064. Образование Государственного Совета. 1 января 1810 г.
3. *Рескрипт* до Санкт-Петербургского войскового генерал-губернатора // Сборник правительственных распоряжений по устройству быта крестьян, вышедших из крепостной зависимости. — СПб. : Типография МВД, 1869. — Т. 1. — С. 4–6.
4. *Сборник* правительственных распоряжений по устройству быта крестьян, вышедших из крепостной зависимости. — 3-е изд. — СПб. : Типография МВД, 1869. — Т. 1 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.forum.yurclub.ru/index.php?s=a440a8136e8de4a1f53cfcb098f3b32a&app=downloads&module=display§ion=download&do=confirm_download&id=4833.
5. *Височайше* повеління від 15 липня 1858 р. «Про виклик членів від Губернських Комітетів та про запровадження при Головному Комітеті особливої Комісії» // Сборник правительственных распоряжений по устройству быта крестьян, вышедших из крепостной зависимости. — СПб. : Типография МВД, 1869. — Т. 1. — С. 27–29.
6. Атоян О. М. Селянська правосвідомість в історико-правовій реальності 1917–1921 років (на прикладі повстанського руху на чолі з Нестором Махном) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 / О. М. Атоян. — К., 2008 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.lwww.awbook.org.ua/index.php/biblioteka/avtoreferaty/ukraina/svobodnyj-dostup>.
7. Рузин С. В. Правосознание промышленных рабочих России во второй половине XIX-начале XX в. и его роль в трансформации Российского государства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / С. В. Рузин. — Владимир, 2012 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.dissertat.com/content/pravosoznanie-promyshlennykh-rabochikh-rossii-vo-vtoroi-polovine-xix-nachale-xx-v-i-ego-rol-#ixzz2vluQi4dE>.
8. Байниязов Р. С. Правосознание и правовой менталитет в России : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01. / Р. С. Байниязов. — Саратов, 2006 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.dslib.net/teoria-prava/pravosoznanie-i-pravovoj-mentalitet-v-rossii.html>.
9. Андрійчук О. Кореляція стосунків між державами-членами ЄУ та комунітарними органами / О. Андрійчук // Юридичний журнал. — 2007. — № 7 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2719>.
10. Майданик Р. А. Цивільне право: Загальна частина / Р. А. Майданик. — К. : Алерта, 2012. — Т. I : Вступ у цивільне право. — 472 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.mobile.pidruchniki.ws/1580011946521/pravo/korelyatsiya_sfer_prava_mizhgaluzevi_zvyazki_tsivilnogo_prava#236.
11. Кавелин К. Д. Записка об освобождении крестьян в России (1855) : в 4 т. / К. Д. Кавелин. — М. : Наука, 1974. — Т. 1. — 550 с.
12. Самарин Ю. Ф. О крепостном состоянии и о переходе из него к гражданской свободе / Ю. Ф. Самарин. — М. : Рипол Класик, 2013. — 466 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.books.google.com.ua/books?id=Ajz8AgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>.
13. *Записки* Александра Ивановича Кошелева (1812–1883 годы). С семью приложениями [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.dugward.ru/library/koshelev/koshel'jov_zapiski.html#00o.
14. Соловьев Я. А. Записка сенатора Я. А. Соловьева о крестьянском деле / Я. А. Соловьев // Русская старина. — 1881. — № 3. — С. 1–54.
15. Джаншиев Г. А. А. М. Унковский и освобождение крестьян / Г. А. Джаншиев. — М. : Товарищество типографи А. И. Мамонтова, 1894. — 256 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.prlib.ru/Auth/pages/reguser.aspx>.
16. *Петергофское* совещание о проекте Государственной Думы под личным Его Императорского Величества председательством. Секретные протоколы. — Berlin : Eberhard Frowein Verlag, 1905. — 220 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.e-heritage.ru/ras/view/publication/browser.html?clear=true&perspective=popup&id=43561046>.
17. *Мемория* Совета министров о способах осуществления высочайших предуказаний, возведенных в п. 2-м Манифеста 17 октября 1905 г. // Совет министров Российской империи 1905–1906 гг. Документы и материалы. — Ленинград : Наука, 1990 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.lib.rus.ec/b/123848/read>.
18. *Конец* крепостничества в России (документы, письма, мемуары, статьи). — М. : Изд-во МГУ, 1994 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.illuminats.ru/component/content/article/28--xvii-xx/892-project-mp-posen-on-the-abolition-of-serfdom-in-russia>.

19. Долбилов М. Д. Сословная программа дворянских «олигархов» в 1850–1860-х годах / М. Д. Долбилов // Вопросы истории. — 2000. — № 6 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.annales.info/rus/small/oligarh.htm>.
20. Семенов Н. П. Освобождение крестьян в царствование императора Александра II. Хроника деятельности Комиссий по крестьянскому делу / Н. П. Семенов. — СПб. : М. Е. Комаров, 1890. — Т. 2. — 1020 с.
21. Дружинин Н. М. Московское дворянство и реформа 1861 года / Н. М. Дружинин // Известия АН СССР. Серия истории и философии. — 1948. — № 1. — С. 62–78.
22. Всеподданнейший адрес Тверского дворянства // Освободительное движение и общественная мысль в России XIX в. / сост.: В. А. Федоров, Н. И. Цимбаев ; под ред. И. А. Федосова. — М. : Высшая школа, 1991. — С. 268–269.
23. Скороспелова В. А. Московское дворянское собрание 1865 г. и газета «Весть» / В. А. Скороспелова // Вестник Московского университета. Серия «История». — 1974. — № 2. — С. 27–44.
24. Корелин А. П. Дворянство в пореформенной России. 1861–1904 / А. П. Корелин. — М. : Наука, 1979. — 304 с.
25. Постановления XIII очередной сессии Екатеринославского губернского земского собрания с 18 по 30 октября 1878 года с приложениями. — Екатеринослав : Типография губернского правления, 1879. — 665 с.
26. Постановления VII очередного Екатеринославского губернского земского собрания с 28 октября по 12 ноября 1872 года. — Екатеринослав : Типография губернского правления, 1873. — 844 с.
27. Постановления Екатеринославского губернского земского собрания сентябрьской сессии 1866 года. — Екатеринослав : Типография губернского правления, 1867. — 84 с.
28. Материалы для истории упразднения крепостного состояния : в 3 т. / сост. Д. П. Хрущев, В. А. Черкасский [и др.]. — Берлин : F. Schneider, 1861. — Т. 1. — 416 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.elib.shpl.ru/ru/nodes/3695-vol-1-ot-1855-do-1858-1860#page/1/mode/grid/zoom/1>.
29. Семенов Н. П. Освобождение крестьян в царствование императора Александра II: Хроника деятельности Комиссии по крестьянскому делу / Н. П. Семенов. — СПб. : М. Е. Комаров, 1889. — Т. 1 : Первый период занятий. — 847 с.
30. ПСЗ-II. Т. 39. Отд. 1. № 40457. Положение о губернских и уездных земских учреждениях. 1 января 1864 г.
31. Постановления Екатеринославского губернского земского собрания сентябрьской 3-й очередной сессии с 5 по 24 января 1869 года. — Екатеринослав : Типография губернского правления, 1869. — 93 с.

Телькінена Т. Е. Кореляція правосвідомості дворян та їх ролі у відносинах лобіювання прав підданих у Російській імперії (друга половина XIX — початок XX ст.)

Автор статті поставила собі за мету виявити кореляційний зв'язок між правосвідомістю дворян та їх роллю у відносинах лобіювання прав підданих у Російській імперії другої половини XIX — початку XX ст. Автор вивчає вплив правосвідомості дворян на їх роль у лобіюванні прав та свобод підданих у Російській імперії відповідно до антропологічного підходу: російські піддані сприймаються не тільки носіями прав та обов'язків, а й суттєвим фактором правового життя, тому що у той чи інший спосіб беруть участь у створенні об'єктивного права своєю волею, діяльністю, свідомістю. А також доходить висновку про те, що: по-перше, груповий правосвідомості дворян притаманні, зокрема, такі ознаки, як усвідомлення необхідності хоча б часткової уніфікації правового статусу підданих, становий характер, етатизм, бажання з тих чи інших мотивів дотримуватися правомірної поведінки; по-друге, про наявність кореляції між названою вище формою суспільної свідомості дворян та місцем цієї соціально-юридичної групи у відносинах лобіювання особистих, економічних, політичних прав підданих Російської імперії у другій половині XIX — на початку XX ст.

Ключові слова: правосвідомість, кореляція, дворяни, лобіювання, особисті, економічні та політичні права.

Телькинена Т. Э. Корреляция правосознания дворян и их роли в отношениях лоббирования прав подданных в Российской империи (вторая половина XIX — начало XX ст.)

Автор статьи определила своей целью выявление корреляционной связи между правосознанием дворян и их местом в отношениях лоббирования прав подданных в Российской империи второй половины XIX — начала XX ст. Автор изучает влияние правосознания дворян на их роль в лоббировании прав и свобод подданных в Российской империи, основываясь на антропологическом подходе: российские подданные воспринимаются не только как носители прав и обязанностей, но и как

существенный фактор правовой реальности, потому что так или иначе принимают участие в создании объективного права своей волей, деятельностью, сознанием. А также приходит к выводу о том, что: во-первых, групповому правосознанию дворян присущи, в том числе, такие черты, как осознание необходимости хотя бы частичной унификации правового статуса подданных, сословный характер, этатизм, желание по тем или иным мотивам придерживаться правомерного поведения; во-вторых, имеет место корреляция между названной выше формой общественного сознания дворян и местом данной социально-юридической группы в отношениях лоббирования личных, экономических, политических прав подданных Российской империи во второй половине XIX — в начале XX ст.

Ключевые слова: правосознание, корреляция, дворяне, лоббирование, личные, экономические и политические права.

Telkinena T. Correlation of sense of justice of noblemen and their role in the relations of lobbying of the rights of citizens in the Russian Empire (second part of the XIX — beginning of the XX century)

The author of this article determined as the purpose identification of correlation communication between sense of justice of noblemen and their place in the relations of lobbying of rights of citizens in the Russian Empire in the second half of the XIX — beginning of the XX century. The author studies influence of sense of justice of noblemen on their role in lobbying of the rights and freedoms of citizens in the Russian Empire, based on anthropological approach: the Russian citizens are perceived not only as carriers of the rights and duties, but also as an essential factor of legal reality because anyway take part in creation of the objective right by their will, activity, consciousness. The author comes to a conclusion that: first of all, group sense of justice of noblemen has such features as awareness of need at least in partial unification of legal status of citizens, class character, etatism, desire for these or those motives to adhere to lawful behavior, secondly, there is a correlation between the form of public consciousness of noblemen called above and a place of this social and legal group in the relations of lobbying of the personal, economic, political rights of citizens of the Russian Empire in the second half of the XIX — in the beginning of the XX century takes place.

Key words: sense of justice, correlation, noblemen, lobbying, personal, economic and political rights.

УДК 342.5

*Олена Олексіївна Томкіна,
провідний науковий співробітник
відділу зв'язків з державними органами
та міжнародними організаціями
Національної академії правових наук України
(Київський регіональний центр),
кандидат юридичних наук*

ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ ІДЕЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ПОГЛЯДАХ МИСЛИТЕЛІВ ДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Від часів виникнення держави й до сьогодні діяльність органів влади постійно супроводжують різні корупційні та інші службові зловживання її представників. Поширеність таких зловживань у світі та Україні лише підтверджує відомий вислів Ш.-М. Монтеск'є про те, що «будь-яка людина, наділена владою, схильна зловживати нею, і вона йде у цьому напрямку, доки не досягне встановленої для неї межі» [1, с. 289].

Однак для сучасного українського суспільства протиправні прояви у діяльності посадовців набули сьогодні вкрай гострого негативного значення, адже вони все більше обурюють людей своїм цинічним характером, масштабами та безкарністю. Тож не дивно, що за всі роки